

AĞ TOPLUMU VE SİYASAL HAREKETLİLİK: AĞ TOPLUMUNDA SİYASAL İKTİDARIN KONUMU

*Mehmet ÖZDEMİR**

Öz: Bu çalışmada Manuel Castells'in özellikle yeryüzündeki kültürlerin ve kurumların çeşitliliğine bağlı olarak ortaya çıkan ve çok farklı biçimlerde tezahür eden yeni toplumsal yapının oluşumunu inceleyen 'Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür' adlı üç ciltlik eseri ile iktidar ile iletişimin çift yönlü ilişkisini inceleyerek hem iletişimin iktidar yaratmadaki hem de iktidarların iletişimi biçimlendirmedeki rollerini ortaya çıkarmaya çalışan 'İletişimin Gücü' adlı eserlerinden hareketle iktidar oluşturmada ağ toplumunun rolü ve iletişimin gücü üzerinde bir değerlendirme yapılmıştır.

Bilişim ve iletişim teknolojilerinde meydana gelen hızlı değişim ve gelişimler, değişimlerin meydana geldiği toplumları da dönüştürerek, yeni toplumsal yapıların ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Bu gelişim toplumların yapısını değiştirmekle birlikte iletişim şeklimizi ve iletişimin iktidar oluşturmadaki gücüne de yansımıştır.

Günümüzde iktidarlara gelebilmek ya da iktidar da kalabilmek için siyasi otoritelerin bu yeni ağlar etrafından örgütlendiği görülmektedir. Bu toplumsal hareketlenmeler gerçekleşirken iktidarlar da kitle iletişim araçlarını kullanmaktadır. Bu kapsamda çalışmada iktidar oluşturma mekanizmaları üzerinde durulurken toplumsal ağları yönetmede etkili olan kitle iletişim araçlarının rolü tespit edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ağ Toplumunu, Yeni Medya, Siyasal İktidar, Kitle İletişimi, Toplumsal Hareket.

NETWORK SOCIETY VISUAL MOBILITY: THE POSITION OF POLITICAL POWER IN NETWORK SOCIETY

Abstract: In this work, Manuel Castells examines the two-way relationship of communication with power and the giant piece of three volumes called 'Information Age: Economy, Society and Culture' which examines the formation of a new social structure that emerges in particular in relation to the diversity of cultures and institutions in the world, an evaluation is made on the role of the network society and the power of communication in creating power through the works of 'Communication Power', which is trying to reveal the roles of communication both in creating power and in shaping the communication of power.

Rapid changes and developments in information and communication technologies have also led to the emergence of new social structures by transforming the societies in which changes have taken place. This development is reflected in the power of communication and the power of communication to change the structure of society. It is seen that political authorities are organized around these new networks in order to come to power or to remain in power. When these social activations take place, the powers also use mass media.

Keywords: Network Society, New Media, Political Power, Mass Communication, Social Movement

* İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi.
e-mail: mehmet255@gmail.com

Geliş Tarihi: 01 Aralık 2017
Received: 01 December 2017
Kabul Tarihi: 16 Nisan 2018
Accepted: 16 April 2018

I. Giriş

Gündelik yaşamımızın her alanına nüfuz eden kitle iletişim araçları, halkın sosyalleşmesinde, siyasal ve sosyal kararlara varmasında, günlük bilgi ihtiyacını karşılamasında önemli rol oynamaktadır. Kitle iletişim araçlarının, toplumun siyasal yönden olgunlaşmasında, demokratik davranışı ve temel hakları içselleştirerek karar verme sürecinde, doğru etkilenmesinde büyük bir önemi vardır. Kitle iletişim araçlarının ülke ve dünya sorunları hakkında kamuoyuna bilgi vermesi ve bu konulardan hangisinin kamuoyunda önceliğe sahip olması gerektiği konusunda etkili olduğu görüşü kabul edilmektedir. Toplumda, kitle iletişim araçlarının gündemine aldığı, büyük ağırlık ve yer verdiği konular önemli olarak algılanmaktadır.

Bu çalışma; toplumu yönlendirme ve yönetmede önemli bir güce sahip olan kitle iletişim araçları göz önünde bulundurularak ve Manuel Castells'in Ağ Toplumu saptamasından hareket edilerek yapılmıştır. Çalışmada toplumsal hareketler ve bu toplumsal hareketlerin oluşumunda sosyal ağların etkisinden bahsedilerek siyasal aktörlerin değişen konumu belirlenmeye çalışılmıştır.

Yatay iletişim ağlarının yayılması ve yerel/küresel iletişim sistemine çok sayıda giriş noktası olması birkaç toplumsal ve kurumsal boyutta iktidar pratiğini derinden değiştirmiş, sivil toplum ile kurumsal olmayan sosyo-politik aktörlerin iktidar ilişkilerinin biçimi ve dinamiği üzerinde etkisini artırmıştır. İktidar ilişkilerinin en doğrudan ifadesi devleti çevreleyen siyasal dinamikler çerçevesinde, internete dayalı özerk iletişimin etkilerinin günümüzde belirleyici önemde olduğu gösterilmiştir.

II. Manuel Castells ve Ağ Toplumu

Kitle iletişim araçlarının hızlı gelişimi ve yayma etkisi küreselleşme olgusunun ortaya çıkmasında önemli bir işlev üstlenmiş aynı zamanda küreselleşmenin yayılmasında da itici bir güç olmuştur (Büyükbaykal, 2008: 40). Küreselleşmenin getirdiği sonuçlar Manuel Castells'in çalışmalarında da önemli bir role sahiptir. Çünkü kitle iletişim araçlarının gelişimiyle ortaya çıkan zaman ve mekanın yeniden düzenlenmesi, aslında modern dünyayı değiştirmiş ve hala da değiştirmekte olan oldukça geniş süreçler kümesinin bir parçası olmaktadır.

Ağ kavramı sosyolojik anlamıyla bir veya birden fazla toplumsal ilişkiyle birbirine bağlanmış, dolayısıyla toplumsal bir bağ oluşturan bireylere gönderme yapmaktadır. Bu açıdan bakıldığında toplumsal ilişkilerin var olduğu günden bugüne kadar ağ olgusu sosyal hayatın bir parçası olarak değerlendirilebilir. Ancak, günümüzde özellikle de enformasyon teknolojilerinin gelişme göstermesiyle birlikte yeni bir sosyal organizasyon türü ortaya çıkmıştır. Ağlarla örülü bu organizasyonun adı 'Ağ Toplumu'dur. Bu toplumun ağ kavramı ile özdeşleştirilmesi ya da birlikte anılması, onun ağ temeli üzerine kurulmuş (sosyal, ekonomik, politik) ilişkileri, yoğun bir şekilde kullanıyor olmasından kaynaklanmaktadır. Ağ toplumu en genel anlamıyla; iş, iletişim ve yönetime yönelik amaçlarla küresel ağları düzenli olarak kullanan bir toplumu ifade etmektedir. Günümüzde toplumsal formasyonu tanımlamada sıklıkla kullanılan enformasyon toplumu, iletişim toplumu gibi kavramların yerine yeni iletişim teknolojilerinin sarıp sarmaladığı yer küreyi tanımlamak için bu gün ağ toplumu kavramı kullanılmaktadır (Göksel ve Doğan, 2017).

Ağ toplumuna ilişkin sosyal bilimler içerisinde birbirinden farklı birçok yaklaşım bulunmaktadır. Manuel Castells'Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür' adlı üç ciltlik eserinde ağ toplumunu detaylı bir şekilde açıklamıştır. Castells'e göre, yeni enformasyon teknolojileri, küresel araçsal ağlarla dünyayı birleştirebilmektedir. Bilgisayar aracılığıyla iletişim, geniş bir sanal cemaatler yelpazesi oluşturmaktadır.

Ancak 1990'ların ayırt edici toplumsal ve siyasi eğilimi, toplumsal eylemin, toplumsal siyasetin ister atfedilmiş, tarihe ya da coğrafyaya kök salmış olsun, ister bunalımlı mana, maneviyat arayışı içinde yeniden inşa edilmiş olsun, ilksel kimlikler etrafından örgütlenmekteydi (Castells, 2013:26).

Castells'in ağ toplumu kuramı, onun yaklaşımı içindeki en popüler alan olarak kabul edilmektedir. Bir paradigma değişikliği anlamına da gelen ağ toplumunda bütün kurumlar hem kendi aralarında hem de kendi içlerinde bir ağ biçiminde örgütlenmektedir. Castells'in yaklaşımında ağ toplumunun yeni bir paradigma olduğu dört temel değişkene bağlı olarak açıklanmaktadır. Bu paradigmanın ilk özelliği, hammaddesinin enformasyon olmasıdır. İkinci özellik, yeni teknolojilerin yayılımı ile ilgilidir. Üçüncü özellik ise, bu yeni enformasyon teknolojilerini kullanan sistemin ya da ilişkiler kümesinin ağ kurma mantığıyla hareket etmesidir. Son özellik ise, teknolojik paradigmanın yeniliği üretmeyi temel almasıdır. Bu anlamda ağ toplumuna ilişkin olarak söylenebilecek ilk şey, bütünleşmiş bir sistem olduğudur. Sayıca çok fazla olan düğümlerden oluşan ağ toplumunun mekânsal ve uzamsal yayılımı açık uçlu olarak hareket etmektedir (Çımrın, 2011: 65-77).

Çağımız toplumu artık herkesin her yerde ve her zaman istediği yere bağlanabildiği çağdır ve "ağ toplumu" olarak tanımlanır. Ağ toplumunu etkin kılan en önemli özellik, iki yönlü iletişim, bir başka deyişle etkileşim (interactivity) dir.

Manuel Castells Ağ toplumunu, ağa dayalı bir toplumsal yapı, dengesini bozmaksızın yeniliklere gidebilecek, son derecede dinamik, açık bir sistem olarak tanımlamaktadır. Castells'in tezinde ağ toplumunu açıklarken savunduğu; "Ağ toplumunda kişisel kimlik daha açık bir mesele haline gelir. Artık kimliklerimizi geçmişimizden almıyoruz; kimliklerimizi başkaları ile etkileşime girerek yaratmak zorundayız." savı bireylerin sosyal ağlarda kimlik yaratmalarında etkileşimin ne kadar önemli olduğunu açıkça vurgulamaktadır (Ateş, 2009).

Artık modern çağda bir köşede oturup kitap okumamız yeterli değildir. Çevremiz bizden kolektif bir mantık çerçevesinde etrafımızdaki etkilerle etkileşime geçmemizi beklemektedir. Gazete, kitap ve dergilerden, yeni iletişim ortamları olarak adlandırdığımız cep telefonlarına ve internete geçiş yaptık. Bahsedilen geçiş "dönüşüm" olarak tanımlanmaktadır. Ortamlardaki bu dönüşüm, toplumda da bir dönüşüme yol açmıştır.

III. Ağlara Dayalı Toplumsal Hareketler ve Siyasal Değişim

Mevcut toplumsal/siyasi yapılar içinde karşılanmayan veya göz ardı edilen birtakım toplumsal talepler doğrultusunda çeşitli 'toplumsal' grupların mobilize olmasıyla doğan ve bu nedenle 'toplumsal hareket' olarak adlandırılan siyasi mücadelelerin anlaşılmasına yönelik çalışmalar son birkaç on yılda belirgin bir ivme kazanmıştır. 1960'lardan bu yana çevre, insan hakları ve barış

gibi yeni temalar ve cinsel kimlik, etnisite, milliyet ve din gibi görece eski temalar ekseninde doğan hareketleri anlamaya yönelik bu çalışmaların oldukça önemli bir bölümü Amerika Birleşik Devletleri'nde geliştirilen 'rasyonalist' yaklaşımlar çerçevesinde şekillenmiştir. Yalnızca ABD'de değil, diğer ülkelerde de doğan pek çok hareketin analizinde sıklıkla kullanılagelen bu yaklaşımlar toplumsal hareketlerin nasıl doğdukları, nasıl örgütlendikleri, ne tür dayanışma ağları veya kısa süreli koalisyonlar ve ittifaklar kurdukları, ne tür taktikler ve stratejiler geliştirdikleri ve kamu siyasallarını ne derece ve nasıl etkileyebildikleri gibi konularda çeşitli kavramsal araçlar sunarak, toplumsal hareketler yazınına oldukça önemli katkılar sağlamaktadırlar. Ancak bütün bu katkılarına karşın, rasyonalist yaklaşımların toplumsal hareketlerle ilgili çok temel bir, belki de en temel, soruyu tatmin edici bir biçimde yanıtlamadığını görmekteyiz: “*Toplumsal hareketler hegemonik toplumsal yapılarda nasıl değişime yol açarlar?*” Bu yaklaşımlar, şaşkıncu bir şekilde, bir yandan toplumsal hareketleri kolektif bir değişim ajanı olarak nitelendirirken, diğer yandan toplumsal hareketlerin hegemonik yapılara nasıl meydan okuyabileceği ve yeniden inşa edebileceği konusunda neredeyse tamamen ilgisiz ve sessiz kalmışlardır (Özen, 2013:37-61).

Manuel Castells toplumsal hareketleri gözlemleyen çoğu kişinin üzerinde hemfikir olduğu şeyin, nihayetinde toplumsal değişim hayallerinin sulandırılması ya reformlar ya devrim yoluyla siyasal kurumlara kanalize edilmesi gerektiğini anlatmaktadır. Devrim yoluyla siyasal kurumlara kanalize edilmesi halinde bile devrimci ideallerin iktidardaki yeni güçlere ve onların yeni anayasal düzenince yeniden yorumlanması gerektiğine işaret eden Castells, bu çoğu örnekte mevcut siyasal kurumlara güvenmeyen ve önceden belirlenmiş siyasal temsil kanallarına katılımlarının alabilirliğine inanmayan hareketlerin siyasal verimliliğini değerlendirirken hem analitik hem de pratik bir ikilem yaracağını savunmaktadır (Castells, 2016: 26-27).

Toplumsal hareketlerin siyasete ve politikalara etkisinin büyük ölçüde siyasal aktörlerin önceden belirlenmiş gündemlerine olası katkılarına bağlı olduğunu göstermiştir. Castells'in incelemesinde, ağlara dayalı toplumsal hareketlerin başlıca eleştirisine yani siyasal sınıfın temsil gücünden yoksun olması, zira seçimlerin para ve medyanın gücüne bağlı olması, siyasal sınıfın kendi yararına sağladığı yanlı seçim yasalarıyla sınırlanması eleştirilerine taban tabana zıt düştüğünü göstermektedir. Ancak siyasal elitlerin protesto hareketlerine verdiği olağan cevap önceki seçimde ifade edildiği biçimiyle halkın iradesinden ve siyaseti sonraki seçim sonuçlarına göre değiştirme fırsatından dem vurmaktadır. Castells: “Çoğu hareketin, dünyanın her yerinde yurttaşların ciddi bölümünün de paylaştığı bir itirazla karşı çıktığı şey de budur zaten” diyerek konunun özetini vermeye çalışmıştır (Castells, 2016: 26).

Hareketler temsile dayalı demokrasi ilkesine itiraz etmez ama bugün olduğu biçimiyle böyle bir demokrasi pratiğini kınar ve bu pratiğin meşruiyetini tanımamaktadır. Bu koşullarda hareketler ile siyasal sınıf arasında siyasal reform, siyasal katılım kanallarını genişletecek, çoğu toplumsal hareketin temel şikâyeti olan lobiler ve baskı gruplarının siyasal sistemdeki etkisini sınırlayarak bir reform için baskı yaratacak olumlu bir doğrudan etkileşimin gerçekleşmesi şansı oldukça azdır. Hareketin siyaset üzerindeki en olumlu etkisi, bazı siyasal partiler ya da liderlerin, hareketin özellikle geniş yurttaş kesimlerinin beğendiği

bazı temaları ve taleplerini üstlenmesiyle dolaylı olarak gerçekleşmektedir. Örneğin yüzde 99 ile yüzde 1 arasındaki toplumsal uçuruma atıfta bulunulmasının eşitsizlik ölçüsünü temsil eder hale geldiği ABD’de böyle olmuştur. Politika değişimine giden yol, siyasal değişimden geçtiğinden siyasal değişim görevdeki siyasetçilerin çıkarlarıyla şekillendirildiğinden hareketin siyaset üzerindeki etkisi genellikle en azından kısa vadede sistemin tamamının tepe taklak edilmesini gerektiren büyük bir krizin olmadığı durumlarda kısıtlıdır (Castells, 2016: 27). Yine de toplumsal hareketlerde toplumsal değişimi başlatabilecek olan siyasal reformlar arasında çok daha derin bir bağlantı bulunmaktadır. Bu değişim insanların zihinlerinde gerçekleşmektedir. Kendilerini kurumsal sistemin dışına yerleştiren ve sivil itaatsizlik eylemlerine girişen hareketlerden bahsederken bu durum özellikle dikkat çekmektedir.

ABD’de *Occupy Wall Street* hareketinin taktikleri hakkındaki kamuoyu yoklamasında yurttaşların ancak azınlıkta kalan bir bölümünün hareketini destekledikleri belirtilmiş ama yaklaşık yüzde 25-30’luk bir kesimin hareketini yıkıcı eylemlerini onaylaması, yurttaşların güvenini yitiren kurumlara meydan okuyanlara dipten gelen bir destek olduğunu göstermektedir. Öyle görünüyor ki haritası çizilmemiş bir siyasal değişim sürecinin belirsizliği, hâlihazırda iktidardaki güçlerin gayrimeşruluğunu gözler önüne sermiş hareketlerin aşması gereken başlıca engel olmaktadır. Bu hareketlerin fiili amacı genel olarak yurttaşlar arasında farkındalığı artırmak, onları hayatları ve ülkeleri hakkında geniş çaplı bir düşünüp taşınma sürecine ve harekete katılımları sayesinde güçlendirmelerini sağlamaktır. Harekette yer almış birçok kişiye göre başarıyı kısa vadeli somut kazanımlarla ölçmek, kapitalizmin üretkenlik mantığına yenik düşmek anlamına gelir. Onlara göre hareketin ürünü, nihayetinde insanların bilincinin dönüştüğü süreç kadar önemli olmamaktadır.

IV. Manuel Castells’in İktidar ve Toplumsal Değişime İlişkin İletişim Kuramı

Ağlara dayalı toplumsal hareketler özellikle 2010-2013 yılları arasında ortaya çıkmıştır. Manuel Castells’in iletişimin gücü kuramı çerçevesinde ağlara dayalı toplumsal hareketleri anlamak daha kolay olacaktır. Esasen okura iktidar ilişkilerinin iktidar ile karşıt iktidar arasındaki başka bir deyişle kurumlara ilişkin iktidarın yeniden üretilmesiyle kendi çıkarlarının ve değerlerinin bu kurumlarda yeterince temsil edilmediğini düşünen toplumsal aktörlerin bu iktidara karşı meydan okuması arasındaki dinamiklerin damgasını taşıdığını ileri süren Castells, hem iktidar hem karşıt iktidar büyük ölçüde, çok biçimli iletişim ağları alanında gerçekleşen insan zihinlerinin şekillendirilmesi uğruna verilen savaşa dayanmaktadır.

İktidar kurumlarla icra edilmektedir. Karşıt iktidar çoğu kez toplumsal hareketlerin yükselişiyle ortaya konmaktadır. Aslına bakarsanız tarih boyunca toplumsal hareketler toplumsal değişimin kaldıracı olmuştur ve hala da devam etmektedir. Genellikle gündelik hayatı çoğu insan için dayanılmaz kılan bir hayat koşulları krizinden kaynaklanmaktadır. Onları harekete geçiren şey toplumu yöneten siyasal kurumlara duyulan derin güvensizlikler olmuştur. Maddi hayat koşullarının bozulmasıyla birlikte kamusal işlerden sorumlu yöneticilerin meşruluğunun krize girmesi, insanları, dizginleri kendi ellerine almaya, önceden belirli kurumsal kanallar dışında toplu eylemlere girişmeye,

taleplerini savunmaya, nihayetinde yöneticilerini değiştirmeye, hatta hayatlarını şekillendiren kuralları değiştirmeye götürmektedir. Ne var ki bu riskli bir davranış olmaktadır. Çünkü toplumsal bir düzenin kurulması ve siyasal kurumların istikrarı gerekirse yıldırım ve son çare olarak kuvvete başvurarak yürürlükte tutulan iktidar ilişkilerini ifade etmektedir. Dolayısıyla ağ hareketlerine ilişkin gözlemlere göre toplumsal hareketlerin tetiğini çeken şey protestocuların eylemlerine ilişkin tehlikelere rağmen protestocuların korkularını aşmalarını ve iktidardaki güçlere meydan okumalarını sağlayan anlamlı bir olaydan kaynaklanan duygular olduğu söylenebilmektedir. Aslında toplumsal değişim sosyal nöroloji alanında yapılan son araştırmalardan birine göre kökeni itibarıyla bütün insan davranışları gibi duygusal gerekçelere dayanan bireysel veya toplu bir eylem gerektirmektedir (Antonio, 1994: 20). Deneysel psikolojiye dayanan, siyasal iletişimde duygusal zeka kuramı tetiği çeken duygunun öfke, bastırılan duygununsa korku olduğu savunulmaktadır (Newton, 1993: 45). Öfke gayri adil bir eylemin algılanmasıyla ve bu eylemden sorumlu amilin tanımlanmasıyla artmaktadır. Korku tedirginliği tetikler, tedirginlik tehlikeden kaçınmayla ilişkilidir. Korku iletişime dayalı bir eylem sürecinde başkalarıyla paylaşarak ve onlarla özdeşleşerek aşılmaktadır. İletişime dayalı eylem süreci toplum eylemi başlattığında, değişimi harekete geçirdiğinde en güçlü olumlu duygu baskın çıkar. Amaçlı toplumsal seferberliğe güç veren şevk olmaktadır. Ağlar oluşturmuş şevkli bireyler korkuyu aştıktan sonra, bilinçli kolektif bir aktöre dönüşmektedir. Bu nedenle, toplumsal değişimin, bir iletişim ortamından iletişim ağlarıyla gelen sinyaller sayesinde harekete geçen insan beyinlerinin oluşturduğu nöral ağların ağları arasında bağlantı kurulmasını söyleyebilmektedir.

Bu iletişim ağlarının teknolojisi ve morfolojisi harekete geçme sürecini, dolayısıyla toplumsal değişim sürecini hem bir süreç hem bir sonuç olarak şekillendirmektedir. Bir iletişim ortamına dayalı insan iletişimin baskın biçimi olarak dijital ağların yükselmesi, yeni bir toplumsal yapı olarak ağ toplumunun kalbinde yatan, içinde 21. yüzyılın toplumsal hareketlerinin oluşturduğu yeni bağlamı sunmaktadır (Castells, 2016: 29).

V. Siyasal Değişimlerde Zapatistalar

Zapatistalar 90'lı yılların yeni toplumsal hareketleri içinde en tanınmış ve ses getiren örneklerinden birisi olarak literatüre geçmiştir. Meksika hükümetinin Kuzey Amerika Ülkeleri Serbest Ticaret Anlaşması (NAFTA) hazırlanma sürecinde mısır ithalatı üzerindeki kısıtlamaları kaldırması ve yine kahve fiyatı üzerindeki koruyucu politikaları terk etmesi, ülkenin mısır ve kahve üretimine dayalı yerel ekonomisini çökme noktasına getirmiştir. Bu durum karşısında Meksika hükümetine protesto gösterileri ile seslerini duyurmayı başaramayan ve zapatistalar olarak anılan bir grup silahlı çiftçi, Meksika'nın güneyindeki Chiapas eyaletinde bulunan Lacandon Ormanı'nın yakınındaki yerel yönetimlere el koymuştur (Castells, 2006: 155). Bu hareketler zapasitaların siyasal aktörler üzerinde etkili olduklarının bir göstergesi olmuştur.

Bu süreçlerde interneti etkin kullanan zapatistalar, hedef kitleye iletmek istedikleri mesajlarını tüm dünyaya ileterek kendilerine destek sağlamayı başarmışlardır. Meksika hükümeti ise davanın uluslararası düzeye taşınması ile

birlikte zapatistalara karşı giriştiği her saldırı da büyük tepki görmüştür (Sayımer, 2004). 1995'te Meksika hükümetinin Zapatista lideri Marcos'u yakalamak için başlattığı operasyon karşısında verilen mücadelenin gerillalar tarafından internette duyurulmasıyla birlikte dünya çapında isyancılara destek olmak amacıyla birçok gösteri yapılmış, hem Meksika hem ABD hükümetleri isyancılarla görüşme masasına oturmaları için elektronik mesaj bombardımanına tutulmuştur. Bu mücadele karşısında Meksika devleti, muhalif grupları bastırmak yerine 1998 sonbaharı itibarıyla isyancılarla görüşme masasına oturmak zorunda kalmıştır (Kellner, 2004: 715-735).

İlerleyen yıllarda yayınlanan bildirimleri ile Zapatistalar hareketlerinin amacının belli bir grubun ya da sınıfın hegemonyasını dayatmak olmadığını, özgürlük ve demokratik alan yaratmak olduğunu vurgulamışlardır. Zapatistaların mücadelesi 90'lı yılların sonunda Seattle'da, Prag'da, Brüksel'de, Cenova'da neo-liberal politikaları protesto eden birçok hareketin ilham kaynağı olmuş, 2001'de on binlerin katıldığı Dünya Sosyal Forumunun "Başka bir dünya mümkün!" sloganı, tüm dünyanın hafızasına kazınmıştır (Sayımer, 2004).

VI. Ağ Toplumunda İktidarın Konumu

Bu çalışmanın bu bölümünde küresel ağ toplumu içerisinde iktidarın nerede olduğu sorusu üzerine tespitlerde bulunulmaya çalışılmıştır. Castells, iktidar sahiplerinin kimler olduğunu, nerede bulduklarını bilmezsek onların gizli, ama belirleyici hakimiyetine meydan okuyamayacağımızı belirtmektedir. Castells onların nerede bulunacağına yönelik sorular sorarak tespitleri sonrasında bazı cevaplar alınabileceğini belirtmektedir. Bunları şirketlerin iletişim ağları, finansal ağlar, kültür enstitüsü ağları, teknoloji ağları ve siyasal ağlar arasındaki bağlantılarda aramamız gerektiğini savunan Castells, bu şirketlerin küresel çapta oluşturdukları ağlar ve yerel işleyişin oldukça önemli olduğunu anlatmaktadır. Zihinleri çevreleyen ağlardaki çerçevelerin tanınmasını gerektiğinin üzerinde duran Castells, bedenimizi kimyasal çevremizin zehirlerinden arındırmak için egzersiz yaptığımız gibi, kültürel olarak kirlenmiş dünyamızda zihnimizi çalıştırmak için her gün eleştirel düşünce pratiği yapılması gerektiğini anlatmaktadır (Castells, 2016).

Castells "İletişimin Gücü" kitabında küresel ağ toplumunda iktidar nerededir? sorusunu ele almak için gerekli analitik unsurları bir araya getirmiştir. Bu soruya yaklaşırken, öncelikle dört iktidar biçimini birbirinden ayırmaktadır.

- Ağlar oluşturan iktidar,
- Ağ iktidarı
- Ağa dayalı iktidar
- Ağ oluşturan iktidar.

Castells'e göre; "Ağlar oluşturan iktidar" ağlarda yer alan, küresel ağ toplumunun çekirdeğini oluşturan aktörler ve örgütlerin, bu küresel ağlarda yer almayan insan toplulukları ya da bireyler üzerindeki iktidarlarını ifade etmektedir.

Ağ iktidarı, en iyi Grewal'in (2008) ağ analizi bakış açısıyla küreselleşmeyi kuramlaştırmak için önerdiği kavramlaştırma çerçevesinde anlaşılabilir. Bu bakış açısına göre, küreselleşme ağ bağlantılı çok sayıda aktör arasında sosyal koordinasyon gerektirmektedir. Bu koordinasyonun

standartları vardır: “Küresel koordinasyonu sağlayan standartlar benim ağ iktidarı dediğim şeyi sergiler. Ağ iktidarı kavramı iki fikrin birleşmesinde oluşur: Birincisi, koordine edici standartlar daha fazla sayıda insan tarafından kullanıldıklarında daha fazla değerlidir, ikincisi (bir iktidar biçimi olarak tanımladığım) bu dinamik aksi taktirde serbest olacak tercihin kolektif olarak icra edilebileceği alternatiflerin giderek bertaraf edilmesine yol açabilir... Doğmakta olan küresel standartlar... Farklı katılımcılar arasındaki küresel koordinasyon sorununa çözüm sunar ama bunu bir çözüm diğerinin üstüne çıkararak aynı sorunun alternatif çözümlerinin bertaraf edilmesi tehdidinde bulunarak yapar”. (SingGrewal, 2008: 5)

Bu örnekten hareket eden Castells, standartlar ya da kendi söylemiyle iletişim protokolleri ağa girdiğinde kabul edilmesi gereken kurallar belirlenmektedir. Yukarıdaki örnekte iktidar ağlardan dışlayarak değil, ağlara dahil olmanın kurallarını dayatarak işlemektedir. Elbette ki ağın açıklık düzeyine bağlı olarak bu kurallar ağ bileşenleri arasında müzakere edilebilmektedir. Ama kurallar konduğunda ağdaki bütün düğümler için zorunlu hale gelir çünkü bir iletişim yapısı olarak ağın varlığını mümkün kılan şey bu kurallara saygı göstermesidir. Castells ağ iktidarının, ağ standartlarının ağ bileşenleri üzerindeki iktidarı olduğunu anlatarak nihayetinde bu ağ iktidarının, ağ oluşumunun ve standartların (iletişim protokolleri) tesis edilmesinin kökeninde yer alan belli bir grubun toplumsal aktörün çıkarlarına uygun düşüğünü savunmaktadır (SingGrewal, 2008: 5).

Peki baskın ağlarda iktidar sahibi olan kimdir? Ağlara dayalı iktidar nasıl iş görür? Yukarıda Castells’in ileri sürdüğü, iktidarın toplum kurumlarına ilişkin yapısal hakimiyet yetisine dayanarak bir aktörün iradesini diğer aktörün iradesine dayatma konusundaki ilişki becerisidir. Bu tanıma göre de ağ toplumunun ağlarında iktidarın kimde olduğu sorusunu cevaplamak ya çok kolay ya da imkansızdır.

Castells, bu soruya baskın ağların her birinin işleyişini ayrı ayrı analiz edersek cevaplamanın basit olacağını anlatarak her ağın kendisine programlı hedeflere dayanarak kendi iktidar ilişkilerini tanımlayabileceğini ifade etmektedir. Dolayısıyla küresel kapitalizmde, son söz küresel finans piyasasınınındır.

İktidar ilişkilerinin ileri sürülebilmesi için toplumdaki baskın ağların programlarının bu ağlar arasında uyumlu hedefler koyabilmesi gerekmektedir. Ayrıca bu iktidar ilişkilerinin, aktör-ağların başlattığı anahtarlama süreçleri sayesinde birbirleriyle iletişim kurabilmeleri, sinerji başlatıp çelişkileri sınırlandırabilmeleri gerekmektedir. Castells, Berlusconi örneğinde olduğu gibi medya patronlarının siyasal liderler haline gelmemeleri ve hükümetlerin medyanın topyekün denetimini ele geçirmemelerini bu nedenle önemli olduğunu belirtmektedir (SingGrewal, 2008: 5).

VII. Sonuç

Kitle iletişim araçlarının hızlı gelişimi ve değişimi toplumsal yapıların durumunu ve gelişimini etkilemektedir. Özellikle 1990’lı yıllardan sora hızlı bir gelişim gösteren kitle iletişim araçları, toplumsal yapının şekillenmesinde ve toplumsal hareketlerin yaygınlaşmasında daha fazla etkili olmaya başlamıştır. Bu etki siyasal aktörlerinde dikkatini çekmiş olup siyasal aktörlerin bu teknoloji

ile yakından ilgilenmelerini sağlamıştır. İktidarda olsun ya da olmasın her siyasal aktör kitle iletişim araçlarının oluşturduğu sosyal ağlarla yakından ilgilenmektedir. Çünkü günümüzde iktidarda olan ya da olmayan siyasal aktörün iktidarda kalabilmesi ve siyasal güçlerini sürdürebilmesi için siyasal propagandasını yapabileceği ve daha fazla insana ulaşabileceği bir mecra bulması gerekmektedir. Güç dendiğinde bir insanın diğer insanların düşünce ve eylemlerini yönlendirme etkisi kastedilmektedir. Siyasal güç dendiğinde ise kamusal erki ellerinde bulunduranlar arasında karşılıklı denetleme ilişkisiyle ve yine bunlarla kamu arasındaki denetleme ilişkisi kastedilmektedir (Yavaşgel, 2017).

Toplumsal ilişkilerin var olduğu günden bugüne kadar ağ olgusu sosyal hayatın bir parçası olarak değerlendirilmektedir. Ancak gelişen teknoloji bu ağ olgusunu daha da ortaya çıkarmıştır. Ağlarla örölü bu organizasyonun adı da 'Ağ Toplumu' olarak tanımlanmıştır. Günümüzde toplumsal formasyonu tanımlamada sıklıkla kullanılan enformasyon toplumu, iletişim toplumu gibi kavramların yerine yeni iletişim teknolojilerinin sarıp sarmaladığı yer küreyi tanımlamak için bugün ağ toplumu kavramı kullanılmaktadır.

Medyanın kitleleri etkileme gücünü bilen yöneticiler ya da yönetici adayları tarihin her döneminde iktidara gelmek, daha sonra da iktidarlarını sürdürebilmek amacıyla iletişim kanallarını denetimlerinde tutmuşlardır. Tüm iletişim ortamları ilk ortaya çıktıkları yıllardan itibaren iktidar odaklarının bu kontrol çabalarından kurtulamamışlardır. Savunuculuk talep eden iktidarlar, basını denetlemek için lisans (ön izin) ve sansür (ön denetim) gibi mekanizmalara başvurarak yandaş yaratmanın ve yandaşlarını örgütlemenin yollarını aramışlardır (Uzun, 2014: 2). İletişim teknolojilerinin gelişimi ve kamuoyu oluşturma gücünün artmasıyla birlikte bu ilişki daha da artarak biçimlenmiştir.

Castells, toplumdaki temel iktidar mücadelesinin, insanların zihinlerinde anlam yaratma savaşı olduğunu, savaşı kazanan egemenlerin kendi çıkar ve değerleri suretinde toplumsal yapıları inşa ettiğini, bu nedenle iktidar ilişkilerinin aslında toplumu oluşturduğunu savunmaktadır. İnsanların zihinlerinde anlam yaratma mücadelesinde, her bireysel zihin karşı karşıya kaldığı iletileri bir noktaya kadar öznel bir şekilde yorumlayarak alımlamaktadır. Ancak mesajın üretiminden, kodlanmasına ve nihayet alımlanmasına kadar geçen bu süreç tamamen iradi olarak işlememekte, iletişim ortamı tarafından koşullandırılmaktadır. Dolayısıyla bu iletişim ortamının dönüşümü, iktidar ilişkilerini de etkilemektedir Sosyal ağlar iktidarlar ya da iktidar oluşturmak isteyenler için çok önemli bir mecra haline gelmiştir.

Günümüzde iktidar, dönüşen iletişim ortamı sayesinde ağlar etrafında örgütlenmektedir. Küresel finans ağları, siyasi ağlar, medya ağları, kültürel üretim ağları, askeri/güvenlik ağı, küresel suç ağı, bilim/teknoloji ağı gibi çeşitli örgütlenmeler, kimi zaman işbirliği, kimi zaman ise rekabet içine girerek işlevlerini devam ettirmektedirler. Hepsinin ortak bir amacı vardır: "Toplumun kuralları ve normlarını esasen kendi çıkarları ve değerlerine cevap veren bir siyasi sistem üzerinden tanımlama yetisini denetlemek". Castells'e göre, her iktidar karşı-iktidarın varlığını koşullar. Eski tür hiyerarşik iktidar kurumlarının karşısında konumlanan merkezi karşı-iktidar örgütlenmeleri (isyan orduları veya devrimci partiler), bugün yerlerini tıpkı iktidar gibi ağlar etrafında

örgütlenen, esnek, yatay ve gayri-merkezi örgütsel yapılara bırakmıştır (Castells, 2006: 52). Ağ toplumunda siyaset, medya siyasetidir. Siyaset sadece seçim dönemlerinde medyaya önem vermez, medya her zaman siyasi mücadelelerin zeminidir ve algıların yönetilmeye çalışıldığı bir kamusal alandır (Castells, 2006: 52).

Ağ toplumunu etkin kılan en önemli özellik iki yönlü iletişim, bir başka deyişle etkileşimdir. Bu durum siyasal iktidarları ve aktörleri etkilemiştir. Dikey iletişimin yataylaşması ve iletilerin daha fazla kitleye ulaşması siyasal aktörlerin ağ toplumu ile yakından ilgilenmesini sağlamıştır. Siyasal aktörler yataylaşan iletişim sayesinde daha fazla geri bildirim almaktadır. Bu geri bildirimler siyasal aktörlerin siyasal politikalarını gözden geçirmelerine neden olmaktadır. Bu durum ile ilgili en iyi örnek Manuel Castells'in "İsyan ve Umut Ağları" adlı kitabında görülmektedir. Castells İsyan ve Umut Ağları adlı kitabında; 17 Aralık 2010'da Tunus'ta başlayan, daha sonra İzlanda'da büyüyen ve Mısır'da devam eden toplumsal hareketlerin oluşumunda sosyal ağların etkisinin oldukça büyük olduğunu belirtmektedir. Bu eylemler sonucunda, Tunus Devlet Başkanı Zeynel Abidin Bin Ali ülkeden kaçmak zorunda kalmış, Mısır'da örgütlenen "6 Haziran Gençlik Hareketi" Hüsnü Mübarek'i iktidardan indirecek isyan dalgasını ve İzlanda'daki hareketler iktidar değişimine neden olmuştur. Castells tüm bu gelişmelerin siyaset ve yeni medya ilişkisi açısından heyecan verici olduğunu belirtmektedir (Keten, 2013: 144).

Castells'in incelediği son iki ülke İspanya ve ABD'dir. 2008 ekonomik krizinin doğum yeri denilebilecek ABD ile bu krizden en şiddetli şekilde etkilenen ülkelerin başında gelen İspanya'da siyasi dengeleri alt-üst edecek hareketler ortaya çıkmıştır. İspanya'da Democracia Real Ya! (Gerçek Demokrasi Şimdi) isimli Facebook grubunun, ABD'de ise bağımsız bir dergi olan Adbusters'ın internetten yaptıkları eylem çağrıları kitlesel bir şekilde yanıt bulur ve Tahrir'in ürettiği bir eylem şekli olan meydan işgalleri bu ülkelerde de çeşitli şehirlere yayılır. İspanya'daki hareket kendisini Fransız yazar Stephene Hessel'in Öfkelenin 4! isimli kitabına atıfla Öfkeli (Indignadas), ABD'deki hareket ise 'Biz Yüzde 99'uz' başlıklı bir Tumblr sayfasının etkisiyle % 99 olarak adlandırmıştır. Democracia Real Ya!'nın "Medyadan nefret etmeyin medya olun" çağrısı, yurttaş gazeteciliğinin yaygın olarak kullanılmasıyla karşılığını bulmaktadır. Ülkenin her yanından video ve fotoğraflar eşliğinde haberler paylaşılmaktadır. Öfkeli ve Occupy hareketleri siberuzamı etkili şekilde kullanacak eylemler bu uzamda planlanıp alternatif medya kanalları yine bu uzamda hayata geçirilecektir (Hessel, 2011).

Örtadoğu ve Kuzey Afrika'da başlayıp, Avrupa ve ABD'de devam eden, 2013 yılında Türkiye ve Brezilya'daki büyük eylemlerde etkisini gösteren isyan dalgası, bundan sonraki siyaset yapma pratiği ve sokak eylemlerinin profilini çizmiş gibi görünmektedir. Önümüzdeki yıllarda gerçekleşecek tartışmaların ve ortaya konulacak siyasi projelerin hatırı sayılır bir kısmı Castells'in özerklik uzamı olarak adlandırdığı ortamda gerçekleşecektir.

Özetle ağ toplumu, günümüzde özellikle de iletişim teknolojilerinin gelişme göstermesiyle birlikte yeni bir sosyal organizasyon türü olarak ortaya çıkmıştır. Bu toplumun ağ kavramı ile özdeşleştirilmesi ya da birlikte anılması, onun ağ temeli üzerine kurulmuş (sosyal, ekonomik, politik) ilişkileri yoğun bir şekilde kullanıyor olmasından kaynaklanmaktadır.

Sonuç olarak; teknolojik gelişmişliğimiz ile toplumsal az gelişmişliğimiz olağanüstü bir uçurum olduğunu belirten Castells, ekonomilerin, toplumların ve kültürün, büyük ölçüde kolektif yaratıcılığı sınırlayan, enformasyon teknolojilerinin ürünlerine el koyan insanoğlunun, enerjisini öz yıkım getiren çatışmalara saptıran çıkarlar, değerler, kurumlar ve temsil sistemleri etrafında inşa edilmiş durumda olduğunu belirtmektedir. Bununla birlikte enformasyonun beslediği, meşruiyetin desteklediği bilinçli ve amaçlı toplumsal eylemle değişmeyecek hiçbir şey olmadığını ifade eden Castells, çözümü de yine kendisi ortaya koymaktadır. Tüm dünyada insanlar bilgili, etkin ve iletişim içinde olursa ve girişimlerin toplumsal sorumluluklarını üstlenirse, medya mesaj değil de ulak haline gelirse siyasi aktörler demokrasiye olan inancını onarırsa; kültür deneyimle birlikte yeniden inşa edilirse, doğayla uyum içerisinde yaşayarak kuşaklararası dayanışma ortaya konursa ve insanoğlu kendi içinde barışı sağlayıp iç benliğin keşfine çıkarsa sorunların çözümüne doğru yol alınacağına işaret etmektedir.

Kaynakça

- Ceyda Ilgaz Büyükbaykal, “Küresel Medya Yapılarının Yoğunlaşması,” İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, İstanbul, 2008, s. 40
- Çımrın Kökalan, Fusun, “Manuel Castells’i Yeniden Okumak: Küresel Ağ Hareketleri Yaklaşımının Eleştirel Bir Değerlendirilmesi,” YDÜ Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: IV, Sayı: 2 Ekim ss:65-77 <http://sosbilder.neu.edu.tr/wp-content/uploads/NEU-Journal-of-Social-Sciences-Vol.IV-No.2.pdf> Erişim: 03.11.2017
- Damasio, R. Antonio, “Descarts’ Error: Emotion, Reasonandthehumanbrain,” Putnam, New York, 1994, s.20
- David SingGrewal, “Network Power: TheSocial Dynamics of Globalization,” Yale UniversityPress, New Haven, Connecticut, 2008, s.5
- Duygu Ateş, “Ağ Toplumunda Sosyal Benlik Algısı,” http://duyguates.files.wordpress.com/2009/07/yeni-iletisim-ortamlari-ve-toplum_makale.pdf Erişim Tarihi: 22.11.2017
- Emine Yavaşgel, “Saygınlık Siyaseti: İletişim ve Dış Siyasa İlişiselliği,” <http://www.kamudiplomasisi.org/pdf/saygınlıksiyasetimineyavasgel.pdf>, Erişim Tarihi: 06.12.2017
- Emre Tansu Keten, “İktidar Ağlarına Karşı İsyan ve Umut Ağları,” Dicle Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, 2013, Diyarbakır, s.144
- Göker Göksel ve Adem Doğan, “Ağ Toplumunda Örgütlenme: Facebook’ta Çevrimiçi Tekel Eylemi,” http://perweb.firat.edu.tr/personel/yayinlar/fua_1664/1664_69454.pdf, Erişim:04.12.2017.
- Hayriye Özen, “Toplumsal Hareketlerin Siyasal Rolü, “Rasyonalist Yaklaşımların Eleştirel Bir Değerlendirmesi,” Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Cilt 68, Ankara, 2013,s.37-61
- İdil Sayımer, “Yeni Medya Ortamında Ağlar Oluşturan Toplumsal Hareket Deneyimleri,” Elektronik Mesleki Gelişim ve Araştırma Dergisi, Cilt 2, Kocaeli, 2004, s.104, Erişim: 03.12.2017

- Kellner, D., "Tabandan Küreselleşme: Radikal Demokratik Bir Tenopolitikaya Doğru," M. Özbek (Der.) içinde, Kamusal Alan, Hil Yayınları, İstanbul, 2004, s. 715-735
- Manuel Castells, "Ağ Toplumunun Yükselişi," (3. Baskı), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2013, s.26
- Manuel Castells, "Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür" İkinci Cilt: Kimliğin Gücü. Çev.: Ebru Kılıç. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2006, s.155
- Manuel Castells, "İletişimin Gücü," İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2016, s.26-27
- Manuel Castells, "Manuel Castells'le Söyleşiler," Çev. Ebru Kılıç, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2006, s.52
- Newton, D., Global Warming: A Reference Handbook, Oxford, ABC-CLIO, 1993, s.45
- Ruhdan Uzun, "Medya Siyaset İlişkileri: Türkiye'de Savunucu Gazetecilik Olgusunun İncelenmesi," İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi, Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, Ankara, 2014, s.2
- Stephen, E. Hessel, "Öfkelenin!," Çev. İsmail Yerguz, İstanbul, Cumhuriyet Kitap, 2011.